

Кючуккайнарджанският мирен договор – същност и значение

Станка Георгиева

The peace 1774 treaty - its nature and meaning. Spin for 235 year subject of the incumbent message and the peace treaty between Russia and Turkey, concluded with village Kuk Kainarja. It is affirmed dissertation, he puts the beginning of the cast issue together with Kainardnja. Treaty between Turkey and Austria from 1699 Report the doctrine of the protection of chastens.

ВЪВЕДЕНИЕ

Руско-турските войни от XVIII и XIX век имат интересна история: като фактология, като действащи лица, като резултат с важно международно значение. Такава е и Руско-турската война от 1768-1774г., която завършва с подписването на Кючуккайнарджанския мирен договор.

Предмет на настоящото съобщение е Кючуккайнарджанският договор, неговата същност и значение, по повод 235-годишнината от неговото създаване.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Руско-турската война от 1768-1774г. се води[1] от руската императрица Екатерина II и турските султани Мустафа III и Абдул Хамид I. Театърът на военните действия е много широк: като се започне от Грузия и Кабарда, по суша, премине се през целия Кавказски и Прикавказски район, Кубан, Запорожието, Крим, Подолието на Буг и Днестър, Бесарабски Буджак, Молдавия и Влахия, Северна и Южна Добруджа, Южна Гърция/Морея/; и по море: Азовско, Черно, Бяло и целия Средиземноморски Архипелаг. За първи път руският Северен флот под командата на граф Алексей Орлов/Г. А. Спиридов, С. К. Грейк/ преминава от Балтийско и Северно море, през Атлантическия океан, през Гиблартар и се установява в Средиземно море, разбивайки на няколко пъти турския флот/Чешме/. Завладени са почти всички гръцки острови в Архипелага/80 броя/. Сухопътната руска армия под командването на генерал П. А. Румянцев разбива турците при Рябая могила, Ларга и Кагул. Целият ляв бряг на река Дунав е очистен от войските на противника. Русите завладяват Акерман, Бендер, Килия, Браила и други градове. Главната квартира на руската армия се установява в гр. Яш. През 1773г. войските на ген П. А. Румянцев форсират река Дунав. При Тутракан, Хърсово и Козлуджа/днес гр. Суворово/, ген А. В. Суворов разбива турците/1774/. Населението на поробените територии приветства напредването на руските войски. Австрия, Прусия, Франция и Англия са против прекомерното засилване на Русия и превръщането ѝ в морска държава. За да неутрализира част от международния натиск, Русия се съгласява да се раздели Полша с Прусия и Австрия/първи дележ на Полша/. Сключва съюз с Дания и подкрепя републиканските среди в Швеция. Обещава подкрепа на Англия в Северна Америка. Междувременно в Южна Русия избухва голямото селско въстание начело с Емилиян Пугачов.

При тази сложна международна обстановка мирните преговори с Турция се протакат.[2] Първо е сключено примирие в гр. Гюргево. После се преговаря във Фокшани/Григорий Орлов/ и Букурещ/Л. М. Обресков/. Накрая, на 10/21 юли 1774г. в село Кючук Кайнарджа/днес с. Кайнарджа, Силистренска област/ се подписва мирния договор с Турция, който и днес носи името на това малко добруджанско село/Кючуккайнарджански мирен договор/. Договорът е подписан от руска страна от генерал-фердмаршал граф Петър А. Румянцев, а от турска - от великия везир Мусин-заде Мехмед паша. Официалният текст е на италиански език. Съдържа 28 члена и 2 добавки-секретни приложения. Специалистите сравняват

Кючуккайнарджанския мирен договор от 10 юли 1774г. между Русия и Турция с Карловатския мирен договор от 26 януари 1699г. между Турция и Австрия, защото: спряно е турското нашествие в Европа и започва нейното изтласкване от заграбените чужди земи. Възниква в дипломатията така наречения "източен въпрос", който има 2 страни: изтласкване на Турция от Европа и поява и развитие на националноосвободително движение, готвещо се да възстанови свободата и независимостта на поробените страни и народи.

Днес, след 235 години, можем с голяма степен на достоверност да възстановим как се е сключил договора в Кючук Кайнарджа по спомените на личния императорски пратеник Християн Петерсън[3] и една главюра от XVIII век, която се намира във Военно- историческия архив в Москва.[4]

На 4 юли 1774г. турските пратеници Ахмед ефенди и Ибрахим Мюнит ефенди, съпровождани от свита от 200 души пристигат в района на събитието и се настаняват на квартира в село Боюк Кайнарджа/Голяма Кайнарджа/.

На 5 юли турските пратеници пристигат в руския лагер намиращ се край село Кючук Кайнарджа. Те са посрещнати и въведени в палатката на ген. П. Румянцев, а тяхната свита в един павилион. Още същия ден започват преговорите, които продължават от 11 часа сутринта до 2 часа след обед.

Разположението на обектите е както следва:

1. Военният лагер на русите се намира между селата Малка и Голяма Кайнарджа, над хълмовете на село Карбанкларъ/днес Войново/. Той е устроен така:

- На предна позиция има 3 реда войнишки палатки;
- Зад тях в един ред са 12-те палатки на офицерите и щаба на армията;
- Зад тях е плаца, в центъра на който се намира палатката на главнокомандващия ген. П. Румянцев, а до нея е построена конференц-залата/павилион/, в който се водят преговорите;
- От другата страна на плаца има построени още 3 реда войнишки палатки;
- Лагерът има 4 охранителни пункта.

2. Зад хълма в ляво от лагера се намира село Кючук Кайнарджа. От върха на хълма се стича буен планински поток.

3. Зад село Кючук Кайнарджа има друг хълм, на който се намира старо турско укрепление, което по това време се охранява от една руска част.

4. В дясно от руския лагер се намира пътя за село Голяма/Боюк/ Кайнарджа. На него е устроен руски конен ескадрон, който посреща и изпраща турската свита, която се е устроила на квартира в село Голяма Кайнарджа.

Преговорите продължават на 6 юли, като от 11 до 12,30ч. преговарящите имат среща с ген. П. А. Румянцев. От руска страна това е княз Николай Репин. Вечерта на 6 юли граф. П. А. Румянцев успява да се договори с турските посланици по всички основни въпроси за мира. В ноща срещу 7 юли при великия везир, който се намира в гр. Шумен, е изпратен куриер с депеша за постигнатите резултати. На 7 юли преговори се водят по второстепенни въпроси. На този ден граф. П. А. Румянцев дава тържествен обяд на турските посланици. За да се направи трапезата "по турски вкус", по негова заповед в руския лагер е доведен турският готвач, който приготвя всички ястия. На 8 и 9 юли преговорите продължават и се преписват и превеждат основните споразумения на руски, турски и италиански. Основната работа е извършена от турския преводач, гъркът Ман. На 10 юли рано сутринта пристига куриерът от Шумен с отговора на великия везир. Приемайки турските посланици на 10 юли граф. П. А. Румянцев им дава депешата на великия везир и ги оставя спокойно да я прочетат и проучат. Следват нови преговори и уточнения до 7 часа вечерта, след което е редактиран и подписан последният вариант от договора. Той е подписан от руска страна от Н. В. Репин и от турска страна от Ресми-Ахмед и Ибрахим Мюниб. Веднага след това към великия везир е изпратен куриер с договора

на турски и италиански език за подпис. Ген. П. А. Румянцев изпраща сина си, граф. М. П. Румянцев и майор Габарин с известие до Петербург за подписания мир. На 14 юли, куриерът пътувал до Шумен при везира се връща с подписания договор и с известието, че руските войски начело с ген. Каменски започват да се изтеглят от околностите на Шумен. П. А. Румянцев обявява размяната на мирните договори да стане на следващия ден - 15 юли.

Сутринта на 15 юли турските представители, съпроводжани от своята свита пристигат в руския лагер облечени официално и декорирани с ордени. При почетен шпалир, барабанен бой и пушечни салюти те са приети от ген. П. А. Румянцев в палатката му, където ги чакат руските официални лица. Следват взаимни приветствия, след което турските дипломати са въведени в залата за конференции, а ген. П. А. Румянцев през това време подписва руските екземпляри на договора /на руски и италиански език/. В същото време се изпращат заповеди до всички военни части за прекратяване на военните действия. В 4 часа след обед на 15 юли 1774г. се състои самата тържествена церемония на размяната на подписаните договори. Руската артилерия отбелязва събитието със 101 топовни изстрела.[5]

По силата на Кючуккайнарджанския мирен договор кримските, кубанските, буджашките и други татари/ногаи/, стават независими от Турция. Във владение на Русия преминават Керч и Еникале в Крим и Кинбурн, на брега на Черно море. Русия получава право да управлява Азов. Турция предоставя на руските кораби правото да преминават свободно проливите, да търгуват в нейните владения и заплаща 4,5 милиона рубли контрибуция. Освен това Русия взема под свое покровителство Влашко и Молдова, а Турция се задължава да съблюдава определени условия/кондиции/ при управлението на тези автономни княжества. Русия си възвръща Кабарда/Голямата и Малката/. Източна Грузия се предава под покровителството на Русия, а Турция се отказва от събиране на дънъци в Западна Грузия и крепостите се владеят от местните князе. Мирът превръща Русия в черноморска държава и значително засилва нейните позиции на юг, в Закавказието и на Балканите. Засилва се авторитета на руската императрица. Тя получава турската титла "падишах", което се тълкува като признаване на нейното императорско достоинство. Руският посланик в Цариград получава втори ранг. За православните християни в турската столица, Русия се задължава да построи църква. Всички поклонници, православни християни, отиващи на Божи Гроб, получават специалната закрила на турското правителство. На желаещите да се изселят от земите на Османската империя се дава едногодишен срок. Доброволно Русия се отказва от гръцките острови в Архипелага, въпреки че има намерение да задържи поне 2 от всичките 80.

Съдържанието на Кючуккайнарджанският мирен договор, като регулатор на отношенията между Русия и Турция, може да се сведе до следните основни приноси:

1. Обособяване на Кримското ханство като самостоятелна държавна структура, отделна от Османската империя.
2. Възстановяване на суверените права на Русия върху принадлежащите ѝ земи и територии от т.н. Нова/Южна/ Русия.
3. Урегулиране на търговията и корабоплаването в Черноморско-Сридиземноморския район.
4. Укрепване престижа на Руската империя/титули, рангове/
5. Възстановяване военните разходи на Русия.
6. Взаимно предаване на престъпници.
7. Регламентиране положението на руското представителство в Цариград.

8. Уреждане предаването на военнопленници и пленници между двете страни.
9. Потвърждаване правата на християниете-поклоници на Светите места.
10. Ликвидация на предходните договори.
11. Възстановяване на мирните отношения/извеждане на войските от зоните на военни действия, ратификация на договора, размяна на официални делегации и др./

За българите и останалите балкански народи, особено значение имат членове 1, 7, 14, 16, 17, 23 25 от договора. Те касаят защита на християнското население в пределите на Османската империя от асимилация и геноцид. Като цяло Кючуккайнарджанският договор има своето място в решаването на "източния въпрос". Турция ратифицира договора на 13 януари 1775г., а Русия още на 11 август 1774г. На 19 февруари императрица Екатерина II публикува "Манифест", посветен на историческото значение на договора. Следва тържествен парад с илюминации на Ходинското поле/юли 1775г./

Кючуккайнарджанският договор от 1774г. се оказва не приложим. Макар че Турция подписва и ратифицира договора, в страната има сили, които не са съгласни с отделянето на Крим от Турция и отстъпване на крепостите Кинбурн, Еникале и Керч на Русия. Татарският хан, макар че е подписал договор с Русия още през 1771г. за добросъседски отношения, започва да нарушава мира: арестуван е дипломатическият представител на Русия в Крим, нападател са и са разорени селища на свободните казаки и лагери на скитащите "ногаи", които симпатизират на Русия. Това налага Русия да изпрати войски в Крим, под командването на ген. Ал. В. Суворов, който получава заповед да изведе от Крим цялото християнско население, за да го спаси от геноцид. Започват сблъсъци между татари, турци и руси. Турция непрекъснато изпраща подкрепления на татарите. Военните действия продължават около 5 години. Около наследяването на кримския престол в Бахчесарай започва борба между многобройните наследници от рода на Гераите: братя и братовчеди. Останало без средства за съществуване /грабеж и създаващите производство християни/, татарското общество изпада в тежка криза. То се обръща към Русия за помощ. Това налага турската дипломатия да предложи нови преговори по "кримския въпрос". Русия дава съгласието си. Преговорите се водят в турската столица Цариград от руския пълномощен министър там Александър Стахийев и министърът на вътрешните работи на Турция Абдул Редак /водил преговорите в Букурещ през 1772/1773г./ По името на мястото, където се водят преговорите и се подписва конвенцията, тя носи името на летните дворци на султана - Айнали-кавак. Сключена е на 10/21 март 1779г. Състои се от въведение и 9 статии /члена/.

Айнали-кавакската конвенция от 10/21 март 1779г., потвърждава Кючуккайнарджанския мирен договор в основните му постановки. Относно "кримския въпрос", конвенцията предвижда избраният хан в Крим да получава "благодарствена грамота" от султана, в която се признава "върховенството на халифа-султан", като духовен водач на мюсюлманите в Крим. Крим отново е "свободен и независим" и султанът няма право да се меси във вътрешните работи на страната /чл. I и II/. Русия също трябва да изведе своите войски от Крим /чл. III/. Турция получава крепостта Очаков и района му /чл.VI/. Тя признава руското корабоплаване в Черно и Бяло море с придобивките, които имат французи и англичани /чл.VI/. Потвърдени са постановките на Кючуккайнарджанския договор за Влашко, Молдова, Морея и др.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Засиленият интерес към историята на Балканите и съдбата на балканските народи, към Крим и Кавказ и кавказските народи, към островите в Средиземно море, към Русия и Турция и мюсюлманския свят и отношението им към Европа и

останалия християнския свят, са повод да се върнем отново към текста на Кючуккайнарджанския мирен договор, който е един изключително важен документ.

Заедно с Карловатския мирен договор от 1699г., Кючуккайнарджанският мирен договор от 1774г., открива и поставя за разрешение на т.н. "източен въпрос": задълбочава кризата в Турция и дава тласък на националноосвободителните борби на угнетените народи: гърци, сърби, българи, власи, молдовани, босненци, черногорци, хървати, татари, грузинци, осетинци, кабардинци и др., разкривайки им възможност за откъсване от Османската империя и създаване на собствени национални държави. Много от клаузите на договора дават право на Русия да покровителства угнетените християнски народи в Османската империя, спاسявайки ги от геноцид и асимилация. Той създава възможност за стабилизиране на южноруската граница и стопанско усвояване на територии, които се включват в черноморската търговия и съдействат за развитие на икономическите връзки между Изтока и Западна Европа и между Западна Европа и Югоизточна и Източна Европа и Близкия Изток. Кючуккайнарджанският договор е документ, който фиксира международните отношения в един огромен географски параметър: Близкия изток, Кавказ, Крим, Балканския полуостров и Източното Средиземноморие в частност, и в Европа като цяло в средата на 18 век. Затова няма историк, който се занимава с този период от световната история, който да не цитира този документ като своеобразна изначална или изходна точка, разглеждайки светът преди и светът след 1774г. Първата и най-пълна публикация на текста на Кючуккайнарджанския мирен договор от 1774г на български език е направена от проф. Георги П. Генов през 1938/39г.[6] По-следващите публикации следват неговия текст в съкратен вид.[7] Добре ще е преиздаване на пълния текст на съвременен български език, при използване на руския оригинал, съхраняван в Централния държавен военно-исторически архив в Москва, както и превод и издаване на български език на книгата на Елена Дружинина по същата тема.[8]

ЛИТЕРАТУРА

- [1] История на СССР, С., 1972, с.416.
- [2] Дружинина, Е. И. Кючук-кайнарджийский мир 1774 года /его подготовка и заключение/. М., 1955, с.349-360.
- [3] Журнал Петерсона. Чтения в императорском обществе истории и древностей российских при Московском университете /Чтения ОИДР/, кн.II, отд. II, М., 1865.
- [4] Главюра: Ставка П. А. Румянцева при деревне Кючук Кайнарджа, где был подписан мирный договор между Россией и Турцией. Рисунок XVIIIв. /Центральный [5] Государственный военно-исторический архив/.
- [5] Дружинина, Е. Цит. съч.
- [6] Международни актове и договори, засягащи България. - ГСУ, ЮФ, т. XXXIV, I, 1938/39, съставител Г. П. Генов, С., 1940, 11-14.
- [7] Международни актове и договори 1648-1918. Съставила доц. С. Стефанова. С., 1958, с.88-93; Българската държавност в актове и договори. Съставител Васил [8] Гюзелев, С., 1981 и др.
- [9] Централный Государственный военно-исторический архив. Москва, /ЦГВИА, ф.ВУА, д. 133, л. 8-33/; Е. Дружинина. Кючук-кайнарджийский мир 1774-года /его подготовка и заключение/. М., 1955.

За контакти

д-р Станка Н. Георгиева, гр. Силистра, ул. Янко Тодорв 32, вх.1, ап.1, тел. 086/83-30-49, Email: georgievi_3@abv.bg

Докладът е рецензиран